

ChhandShastra of Ghazal on WhatsApp
(14)

લલગાગાં+લગાલગાં અને લગાલગાં+લલગાગાં

(લેખ : ઉદય શાહ)

Website : www.udayshahghazal.com

છંદોના વિવરણમાં ઊપર ટપકું = મુખ્ય પદ્યભાર અને નીચે ટપકું = ગૌણ પદ્યભાર. છંદોના નિરૂપણ માટે ફક્ત મુખ્ય પદ્યભારને જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. સંયુક્ત ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો પ્રયોગ કોઈ પણ ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર કરી શકાય છે જ્યારે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો પ્રયોગ મુખ્ય અને ગૌણ પદ્યભારવાળા ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર તથા છંદના અંતિમ ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર કરી શકાય નહીં. આ છૂટ એ રીતે લેવાની રહેશે કે જેથી સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળા બેથી વધુ લઘુઅક્ષરો એકસાથે ન આવે.

ગણવિભાજનમાં લઘુ-ગુરુ માપના અક્ષરો પૂરા થાય ત્યાં ખાલી જગ્યાનો, ગણ પૂરા થાય ત્યાં અલ્પવિરામનો, પંક્તિ પૂરી થાય ત્યાં અર્ધવિરામનો અને શેર પૂરો થાય ત્યાં પૂર્ણવિરામનો પ્રયોગ કર્યો છે.

(૨૬)

ગાગાં લગાલગાં લલગાગાં લગાલગાં

તર્ક-સંગત નામ : -લલ+૨(લલગાગાં+લગાલગાં)

પ્રકાર : મિશ્ર-ખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૨

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૩, ૯, ૧૫, ૨૧.

છંદ-રચના : અનુક્રમે લલગાગાં અને લગાલગાં સંધિના મિશ્ર સ્વરૂપના (લલગાગાં લગાલગાં) બે આવર્તનોનો પ્રયોગ કર્યા બાદ પહેલી સંધિના પહેલા બંને લઘુઅક્ષરોનો લોપ કરવાથી આ છંદની રચના થાય છે. આ છંદની સંધિ અરૂઝમાં નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી છે.

ગાગાલ ગાલગાલ લગાગાલ ગાલગા

ઉદાહરણ :-

બસ એટલી સમજ મને પરવરદિગાર દે
સુખ જ્યારે જ્યાં મળે ત્યાં બધાના વિચાર દે
સૌ પથ્થરોના બોજ તો ઊંચકી લીધા અમે
અમને નમાવવા હો તો ફૂલોનો ભાર દે
(ગઝલકાર : ‘મરીઝ’)

ગણવિભાજન :-

બસ એ, ટ લી સ મજ, મ ને પર વર, દિ ગા ર દે;
સુખ જ્યા, રે જ્યાં મ ળે, ત્યાં બ ધા ના, વિ ચા ર દે.
સૌ પથ્, થ રો ના બો, જ તો ઊંચ કી, લી ધા અ મે;
અમ ને, ન મા વ વા, હો તો ફૂ લો, નો ભા ર દે.

ગાગાં લગાલગાં લલગાગાં લગાલગાં

૧	ઉનકે ખયાલ આએ તો આતે ચલે ગએ (મુહમ્મદ રફી)
૨	અબ ક્યા મિસાલ ફૂં મૈં તુમ્હારે શબાબ કી (મુહમ્મદ રફી)
૩	મિલતી હૈ ઝિન્દગી મૈં મુહબ્બત કલી-કલી (લતા મંગેશકર)
૪	હમ હૈ મતા-એ-ફૂયા-ઓ-બાઝાર કી તરહ (લતા મંગેશકર)
૫	જાના થા હમસે દૂર બહાને બના લિએ (લતા મંગેશકર)
૬	મૈં ઝિન્દગી કા સાથ નિભાતા ચલા ગયા (મુહમ્મદ રફી)
૭	જો બાત તુઝમેં હૈ તેરી તસ્વીર મૈં નહીં (મુહમ્મદ રફી)

છંદ ક્રમાંક ૨૭, ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ માં છેલ્લી સંધિ લલગાગાં પ્રયુક્ત થાય છે. આ છેલ્લી સંધિ લલગાગાં ના છેલ્લા ગુરુઅક્ષરનો લોપ કરવાથી છેલ્લી સંધિ લલગા પ્રાપ્ત થાય છે કે જેમાં બે સ્પષ્ટ લઘુઅક્ષરોના સ્થાન પર સંયુક્ત ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો અથવા એક ગુરુઅક્ષરનો પ્રયોગ કરવાની છૂટ છે. આમ છંદ ક્રમાંક ૨૭, ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ માં છેલ્લી સંધિ લલગા અને ગાગા એ બંને સ્વરૂપે સ્વીકાર્ય છે.

(૨૭)

લગાલગાં લલગાગાં લગાલગાં લલગા

તર્ક-સંગત નામ : ૨(લગાલગાં+લલગાગાં)-ગા

પ્રકાર : મિશ્ર-ખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૨

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૫, ૧૧, ૧૭.

છંદ-રચના : અનુક્રમે લગાલગાં અને લલગાગાં સંધિના મિશ્ર સ્વરૂપના (લગાલગાં લલગાગાં) બે આવર્તનોનો પ્રયોગ કર્યા બાદ છેલ્લી સંધિના છેલ્લા ગુરુઅક્ષરનો લોપ કરવાથી આ છંદની રચના થાય છે કે જેમાં છેલ્લી સંધિના બે સ્પષ્ટ લઘુઅક્ષરોના સ્થાન પર એક ગુરુઅક્ષરનો પ્રયોગ કરવાની છૂટ છે. આ છંદમાં મુખ્ય પદ્યભારવાળા ગુરુઅક્ષરનો લોપ થયો છે.

ઉદાહરણ :-

ઈલાજ મારી તુમાખીનો કોઈ થઈ તો શકે
ખુદા કરે કે એ દુશ્મન હો જેનું કામ પડે
હજાર દઈ છે એવાં જે યુપ રહીને સહ્યાં
ગઝલની હદમાં નથી કોણ એ ગઝલમાં લખે
(ગઝલકાર : ‘મરીઝ’)

ગણવિભાજન :-

ઈ લા જ મા, રી તુ મા ખી, નો કો ઈ થઈ, તો શ કે;
ખુ દા ક રે, કે એ દુશ મન, હો જે નું કા, મ પ ડે.
હ જા ર દર્, દ છે એ વાં, જે યુપ ર હી, ને સ હ્યાં;
ગ ઝલ ની હદ, માં ન થી કો, ણ એ ગ ઝલ, માં લ ખે.

લગાલગાં લલગાગાં લગાલગાં લલગા

૧	કભી કિસીકો મુકમ્મલ જહાં નહીં મિલતા (ભૂપિન્દર સિંઘ)
૨	ઝુકી-ઝુકી સી નઝર બેકરાર હૈ કિ નહીં (જગજીત સિંઘ)
૩	વો દિલ હી કયા તેરે મિલને કી જો દુઆ ન કરે (જગજીત સિંઘ - ઉદય શાહ)
૪	કિસી કી યાદ મેં દુનિયા કો હૈ ભુલાએ હુએ (મુહમ્મદ રફી)
૫	ગરીબ જાન કે હમકો ન તુમ મિટા દેના (મુહમ્મદ રફી અને ગીતા દત્ત)
૬	કભી-કભી મેરે દિલ મેં ખયાલ આતા હૈ (મુકેશ)
૭	કિસી નઝર કો તેરા ઇન્તઝાર આજ ભી હૈ (ભૂપિન્દર સિંઘ અને લતા મંગેશકર)

Uday Shah

(Singer – Music Composer – Poet)

Dadatattu (Sai) Street

Navsari – 396445

Gujarat – India

Phone : (R) +912637255511 (M) +919428882632

Website : www.udayshahghazal.com